

Kara ograniczenia wolności

w polskim prawie
karnym

Radostław Giętkowski

Oficyna

a Wolters Kluwer business

Prawo jest na naszej stronie!

**www.profinfo.pl
www.wolterskluwer.pl**

- codzienna aktualizacja
- pełna oferta
- zapowiedzi wydawnicze
- rabat na zamówienia zbiorcze
do negocjacji
- uproszczony sposób zakupu e-mailem:
zamowienia.internet@wolterskluwer.pl

Kara ograniczenia wolności

w polskim prawie karnym

Radostław Giętkowski

Oficyna

a Wolters Kluwer business

monografie

Redakcja:
Izabela Ratusińska

Wydawca:
Marcin Skrabka

Skład, łamanie:
Zakład Usługowy ZINEL s.c.

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2007

ISBN: 978-83-7526-076-2

Wydane przez:
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Redakcja Wydawnictw Książkowych i Czasopism Prawniczych
01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a
tel. (022) 535 80 00

Redakcja Książek
31-156 Kraków, ul. Zacisze 7
tel. (012) 630 46 00
e-mail: ksiazki@wolterskluger.pl

www.wolterskluger.pl
Księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Druk i oprawa: Drukarnia Wydawnictw Naukowych sp. z o.o., ul. Żwirki 2, 90-450 Łódź

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Podziękowanie	11
Wprowadzenie	13

Rozdział 1

Kara ograniczenia wolności w aspekcie historycznym i prawnomiędzynarodowym	15
1.1. Geneza kary ograniczenia wolności.....	15
1.2. Regulacja kary ograniczenia wolności w kodeksie karnym z 1969 r.....	20
1.3. Zmiany w zakresie kary ograniczenia wolności wprowadzone przez kodeks karny z 1997 r.	21
1.4. Kara ograniczenia wolności w statystykach sądowych	25
1.5. Kara ograniczenia wolności a normy prawa międzynarodowego publicznego	32

Rozdział 2

Usytuowanie kary ograniczenia wolności w systemie polskiego prawa karnego	41
2.1. Kara ograniczenia wolności a inne środki reakcji karnej.....	41
2.1.1. Kara ograniczenia wolności a inne kary	41
2.1.2. Kara ograniczenia wolności a środki probacyjne	48
2.2. Cele kary ograniczenia wolności	53
2.3. Podstawy prawne orzekania kary ograniczenia wolności.....	59
2.4. Zbieg podstaw orzekania kary ograniczenia wolności i innych środków reakcji karnej.....	61
2.4.1. Możliwe wypadki zbiegu podstaw	61
2.4.2. Przesłanki orzekania kary ograniczenia wolności.....	62
• Przesłanki pozytywne	62
• Przesłanki negatywne	66

Rozdział 3

Treść kary ograniczenia wolności	69
3.1. Granice wymiaru kary ograniczenia wolności	69
3.2. Zakazy i obowiązki składające się na karę ograniczenia wolności	70
3.2.1. Uwagi ogólne.....	70
3.2.2. Zakaz zmiany miejsca stałego pobytu.....	72
3.2.3. Obowiązek wykonywania pracy wskazanej przez sąd.....	78
• Kwestia wyboru formy obowiązku pracy	78
• Nieodpłatna, kontrolowana praca na cele społeczne	85
• Potrącenia z wynagrodzenia za pracę	106
3.2.4. Obowiązek udzielania wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary	117
3.3. Środki orzekane fakultatywnie wraz z karą ograniczenia wolności...	120
3.3.1. Dozór nad skazanym	120
3.3.2. Obowiązki o charakterze probacyjnym.....	123
• Uwagi ogólne.....	123
• Obowiązek przeproszenia pokrzywdzonego	128
• Zobowiązanie do wykonywania obowiązku łożenia na utrzymanie innej osoby	130
• Obowiązek powstrzymywania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających.....	132
• Obowiązek naprawienia szkody	133
• Świadczenie pieniężne	137

Rozdział 4

Warunkowe zawieszenie wykonania kary ograniczenia wolności	139
---	------------

Rozdział 5

Problematyka kary łącznej przy skazaniu na karę ograniczenia wolności	149
--	------------

Rozdział 6

Podstawowe zagadnienia związane z wykonywaniem kary ograniczenia wolności	162
--	------------

Rozdział 7

Szczególne odmiany kary ograniczenia wolności177

7.1. Kara ograniczenia wolności orzekana w stosunku do żołnierzy177

7.2. Kara ograniczenia wolności orzekana na podstawie kodeksu
karnego skarbowego180

7.3. Kara ograniczenia wolności orzekana na podstawie kodeksu
wykroczeń.....183

Rozdział 8

Wnioski *de lege ferenda*185

Bibliografia191

Wykaz skrótów

Akty prawne

k.c. — kodeks cywilny
k.k. — kodeks karny
k.k.s. — kodeks karny skarbowy
k.k.w. — kodeks karny wykonawczy
k.p. — kodeks pracy
k.p.c. — kodeks postępowania cywilnego
k.p.k. — kodeks postępowania karnego
k.w. — kodeks wykroczeń

Czasopisma i publikatory

ActaUNC — Acta Universitatis Nicolae Copernici
ActaUWr. — Acta Universitatis Wratislaviensis
Dz. U. — Dziennik Ustaw
Gd.St.Praw. — Gdańskie Studia Prawnicze
Gaz. Prawn. — Gazeta Prawnicza
GP — Gazeta Prawna
GS — Gazeta Sądowa
GSiP — Gazeta Sądowa i Penitencjarna
Jur. — Jurysta
KSP — Krakowskie Studia Prawnicze
KZS — Krakowskie Zeszyty Sądowe
NP — Nowe Prawo
Orz. Prok. i Pr. — Orzecznictwo SN (wkładka do Prok. i Pr.)
OSA — Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych

OSNCP — Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna oraz Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNKW — Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Izba Wojskowa
OSPİKA — Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
Pal. — Palestra
PiP — Państwo i Prawo
PiZS — Praca i Zabezpieczenie Społeczne
PiŻ — Prawo i Życie
PPK — Problemy Prawa Karnego
Prob. Praw. — Problemy Praworządności
Prok. i Pr. — Prokuratura i Prawo
Prz. PK — Przegląd Prawa Karnego
Prz. Pen. — Przegląd Penitencjarny
Prz. Pol. — Przegląd Policyjny
PS — Przegląd Sądowy
PWS — Problemy Wymiaru Sprawiedliwości
RPEiS — Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
Rzeczposp. — Rzeczpospolita
SKKiP — Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne
SP — Studia Prawnicze
St.Iur. — Studia Iuridica
WPP — Wojskowy Przegląd Prawniczy
Zesz. Probl.-Anal. — Zeszyty Problemowo-Analityczne
ZN — Zeszyty Naukowe
ZN IBPS — Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego
ZW — Zagadnienia Wykroczeń

Inne

k.o.w. — kara ograniczenia wolności
SA — Sąd Apelacyjny
SN — Sąd Najwyższy
UW — Uniwersytet Warszawski

Podziękowania

Monografia ta jest uaktualnioną i zmodyfikowaną wersją rozprawy doktorskiej obronionej przeze mnie w 2005 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego.

Dziękuję przede wszystkim mojemu promotorowi, Panu dr. hab. Jarosławowi Warylewskiemu, prof. UG, za kierowanie moją pracą, wszelkie udzielone mi zalecenia i wskazówki oraz poświęcony mi czas.

Dziękuję również moim recenzentom, Panu prof. Janowi Grajewskiemu i Panu dr. hab. Jarosławowi Majewskiemu, prof. UKSW, za wnikliwe i głębokie przeanalizowanie mojej pracy i za wynikające stąd cenne uwagi, które pozwoliły mi jeszcze szerzej spojrzeć na poruszaną przeze mnie problematykę, szczególnie od strony praktyki sądowej i całego systemu prawa, nie tylko prawa karnego materialnego.

Radosław Giętkowski

Wprowadzenie

Głównym przedmiotem niniejszej pracy jest regulacja kary ograniczenia wolności (k.o.w.) zawarta w art. 34–36 k.k. Przesądza to o materialnoprawnym charakterze zamierzonych rozważań. Wspomniane artykuły k.k. pozwalają bowiem na w miarę dokładne określenie treści k.o.w., które to zagadnienie niewątpliwie jest domeną prawa karnego materialnego. Treść omawianej kary doprecyzowują jednak przepisy prawa karnego wykonawczego. Stąd konieczne będzie odwoływanie się w tej kwestii także do niektórych przepisów kodeksu karnego wykonawczego i wydanych na jego podstawie rozporządzeń. W niczym nie zmienia to wszakże materialnoprawnego ujęcia tematu. Ujęcia tego nie zmienia też ogólne omówienie w odrębnym rozdziale zagadnień związanych ściśle z wykonywaniem k.o.w. Nacisk zostanie bowiem położony na te instytucje, które mają wpływ na dolegliwość kary.

Materialnoprawna problematyka k.o.w. nie wyczerpuje się oczywiście w zagadnieniu treści tej kary. Stąd omówione zostaną również podstawy prawne orzekania k.o.w., cele tej kary oraz instytucje: warunkowego zawieszenia wykonania k.o.w. i kary łącznej przy skazaniu na tę karę. Określone zostanie także miejsce k.o.w. w systemie polskich środków reakcji karnej. W celu stworzenia ogólnego obrazu tej kary oraz podstaw do formułowania zaleceń co do jej orzekania zostanie też w niezbędnym zakresie przedstawiona jej geneza, przemiany i podstawowe dane statystyczne dotyczące odnoszącej się do niej praktyki sądowej.

Mimo że niniejsza praca zostanie niemal w całości poświęcona materialnoprawnej analizie k.o.w. uregulowanej przez art. 34–36 k.k., od razu na początku trzeba zaznaczyć, że istnieje także k.o.w. orzekana w stosunku do żołnierzy, k.o.w. orzekana na podstawie k.k.s. i orzekana na podstawie k.w. Te trzy wymienione kary ograniczenia wolności określane są w pracy jako szczególne odmiany k.o.w. Autor zdaje sobie sprawę z możliwych teoretycznych wątpliwości, czy są to odmiany tej samej kary, czy też kary orzekane

na podstawie k.k.s. i k.w. są rodzajowo odmienne. O przedstawionym ujęciu zdecydował jednak fakt jednolitego traktowania przez k.k.w. wszystkich kar ograniczenia wolności, bez względu na podstawy prawne ich orzekania.

Podstawowe różnice między szczególnymi odmianami k.o.w. a k.o.w., o której mowa w art. 34–36 k.k., zostaną zasygnalizowane w przedostatnim rozdziale. W pozostałych rozdziałach, ilekroć będzie mowa o k.o.w., należy mieć na uwadze wyłącznie podstawowy typ tej kary, ujęty we wspomnianych artykułach k.k., chyba że co innego wyraźnie będzie wynikać z treści.

W ostatnim rozdziale pracy zostaną natomiast przedstawione odpowiednie wnioski *de lege ferenda*, odnoszące się przede wszystkim do materialnoprawnej regulacji k.o.w.

Opracowanie uwzględnia stan prawny na dzień 31 grudnia 2006 r., a w odniesieniu do k.k. również zmiany wchodzące w życie w dniu 12 marca 2007 r. (Dz. U. z 2006 r. Nr 226, poz. 1648).

Rozdział 1

Kara ograniczenia wolności w aspekcie historycznym i prawnomiędzynarodowym

1.1. Geneza kary ograniczenia wolności

W polskiej literaturze prawniczej genezę k.o.w. wiąże się przede wszystkim z przejętą z ustawodawstwa radzieckiego karą pracy poprawczej¹. Część przedstawicieli doktryny k.o.w. wywodzi jednak od złagodzonych reżimów wykonania kary pozbawienia wolności². Spotkać można też i taki pogląd, że k.o.w. pochodzi jednocześnie od kary pracy poprawczej i od kary aresztu domowego, którą przewidywały m.in. k.k. wojskowy z 1932 r. i k.k. WP z 1944 r.³

Ostatni pogląd wymaga pewnego uściślenia, a mianowicie, że wyraźny wpływ konstrukcji kary aresztu domowego widoczny jest wyłącznie w uregulowaniach szczególnej odmiany k.o.w., jaką jest ta kara orzekana

¹ Z. Sienkiewicz, *Od kary pracy poprawczej do kary ograniczenia wolności*, ActaUWr. Prawo 1972, nr 36, s. 74; I. Andrejew, *Polskie prawo karne w zarysie*, wyd. 9, Warszawa 1989, s. 278; J. Bafia, *Polskie prawo karne*, Warszawa 1989, s. 236 (autor nie wypowiada się co prawda wprost na temat rodowodu k.o.w., jednak rozważania na temat tej kary rozpoczyna od ogólnego omówienia kary pracy poprawczej); K. Buchała, *Prawo karne materialne*, wyd. 2, Warszawa 1989, s. 483; A. Marek, *Komentarz do kodeksu karnego. Część ogólna*, Warszawa 1999, s. 102; J. Szumski (w:) M. Kalitowski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, T. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz*, t. II, Gdańsk 1999, s. 22; J. Wojciechowska (w:) E. Bieńkowska, B. Kunicka-Michalska, G. Rejman, J. Wojciechowska, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 1999, s. 854; J. Zagórski, *Orzekanie i wykonywanie kary ograniczenia wolności oraz pracy społecznie użytecznej w Polsce w świetle analizy przepisów i wyników badań*, Warszawa 2003, s. 44–45; J. Warylewski, *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 2004, s. 359.

² M. Rudnik, *Penitencjarne aspekty kary ograniczenia wolności*, KSP 1972, s. 115; J. Śliwowski, *Kara ograniczenia wolności. Studium penalistyczne*, Warszawa 1973, s. 27–28; A. Tobis, *Kara ograniczenia wolności za przestępstwa przeciwko rodzinie*, Warszawa 1987, s. 28–29.

³ J. Śliwowski, *Kara ograniczenia wolności...*, s. 10–13; C. Łukaszewicz, B. Nizieński, W. Wychowski, *Orzekanie i wykonywanie kary ograniczenia wolności*, Warszawa 1980, s. 12; A. Grześkowiak (w:) *Prawo karne. Zagadnienia teorii i praktyki*, red. A. Marek, Warszawa 1986, s. 118.

w stosunku do żołnierzy. Trudno natomiast dostrzec taki wpływ na regulację k.o.w. w powszechnym prawie karnym. Niesłuszne jest zatem twierdzenie, że źródłem k.o.w. jako takiej była kara aresztu domowego. O karze aresztu domowego jako źródle k.o.w. można bowiem mówić tylko na gruncie wojkowego prawa karnego⁴, a że rozważania w niniejszej pracy koncentrują się na „powszechnej” k.o.w., pogląd ostatni, z dokonany powyżej zastrzeżeniem co do jego słuszności, zostanie w tym miejscu pominięty. Przeanalizowane zostaną zaś dwa pozostałe poglądy.

Socjalistyczną karę pracy poprawczej ustanowiła po raz pierwszy instrukcja rosyjskiego Ludowego Komisariatu Sprawiedliwości z 19 grudnia 1917 r., zatytułowana „O trybunale rewolucyjnym, jego składzie, sprawach podlegających jego rozpoznaniu i o prowadzeniu jego posiedzeń”. Karę tę przejął następnie dekret o sędziach nr 3 z 20 lipca 1918 r., który w art. 11 nakazywał stosować ją zamiast krótkoterminowej kary pozbawienia wolności. Warto w tym miejscu podkreślić, że kara pracy poprawczej w chwili swych narodzin była silnie powiązana z ideą odstępowania od krótkotrwałego pozbawienia wolności na rzecz środków wolnościowych. Godne podkreślenia jest także założone wychowawcze oddziaływanie tej kary, co przejawiało się nawet w samej jej nazwie.

W ślad za porewolucyjną Rosją, a następnie ZSRR, karę pracy poprawczej wprowadziła do ustawodawstwa karnego większość państw socjalistycznych. W Polsce pierwszy raz karę tę przewidziała ustawa z 19 kwietnia 1950 r. o zabezpieczeniu socjalistycznej dyscypliny pracy (Dz. U. Nr 20, poz. 168). Większe znaczenie miała jednak ustawa z 15 grudnia 1951 r. o orzecznictwie karno-administracyjnym (Dz. U. Nr 66, poz. 454), po wejściu w życie której uchwalono jeszcze szereg ustaw szczególnych przewidujących karę pracy poprawczej za wykroczenia. Kara pracy poprawczej, o której była mowa w ustawie z 15 grudnia 1951 r., ze względu na swój wyraźny charakter wychowawczy miała zastępować karę aresztu⁵, polegającą na krótkotrwałym pozbawieniu wolności. Tak więc recepcja kary pracy poprawczej z ustawodawstwa radzieckiego do prawa polskiego nastąpiła razem z wymienionymi wcześniej towarzyszącymi jej założeniami polityki kryminalnej.

Kara pracy poprawczej w kształcie określonym przez ustawę o orzecznictwie karno-administracyjnym orzekana była w wymiarze do 3 miesięcy i mogła przybrać trzy formy:

⁴ J. Skupiński, recenzja książki J. Śliwowskiego pt. *Kara ograniczenia wolności. Studium penalistyczne*, Warszawa 1973, PiP 1974, z. 2, s. 115; tegoż, *Kara ograniczenia wolności w prawie karnym powszechnym — jej istota, geneza i prawnomiędzynarodowe uwarunkowania*, SP 1988, nr 4, s. 63.

⁵ W.F. Dąbrowski, *Orzecznictwo karno-administracyjne w PRL*, Poznań 1967, s. 87.

- 1) wykonywania pracy w dotychczasowym miejscu zatrudnienia z potrąceniem 20% wynagrodzenia na rzecz państwa,
- 2) wykonywania pracy w miejscu wskazanym przez odpowiednie prezydium rady narodowej z takim samym potrąceniem z wynagrodzenia jak w punkcie 1),
- 3) wykonywania pracy bez wynagrodzenia, wyznaczonej przez prezydium rady narodowej zamiast pracy określonej w punkcie 2) przy przeliczeniu 3–5 dni wynagradzanej pracy poprawczej na 1 dzień pracy bez wynagrodzenia (art. 10).

Podobnie k.k. z 1969 r. uregulował 3 formy obowiązku pracy wchodzącego w zakres k.o.w., co potwierdza tezę o wywodzeniu się k.o.w. z kary pracy poprawczej.

Wykonywanie kary pracy poprawczej napotykało jednak w praktyce olbrzymie trudności, a oczekiwania co do tej kary, związane z jej wychowawczym oddziaływaniem, w ówczesnych warunkach ustrojowych po prostu się nie sprawdziły (szczególnie w przypadkach orzekania tej kary za naruszenie socjalistycznej dyscypliny pracy). Głównie te względy spowodowały, że ustawą z 10 września 1956 r. (Dz. U. Nr 41, poz. 187) uchylono ustawę o zabezpieczeniu socjalistycznej dyscypliny pracy, a ustawą z 2 grudnia 1958 r. (Dz. U. Nr 77, poz. 396) wprowadzono poprawkę do ustawy o orzecznictwie karno-administracyjnym, znoszącą karę pracy poprawczej za wykroczenia.

Karę pracy poprawczej przewidywały także trzy pierwsze projekty nowego kodeksu karnego: z roku 1951⁶, 1954–55 i 1956. Projekty z lat 1959 i 1963 nie uwzględniały już kary pracy poprawczej, co niewątpliwie było związane ze wspomnianymi zmianami w polskim ustawodawstwie, polegającymi na odstępianiu od omawianej kary, ale też z teoretyczną krytyką tej kary w ujęciu projektów k.k. (karze pracy poprawczej zarzucano m.in., że nie jest karą powszechną, bo może być stosowana tylko w stosunku do pracowników najemnych, że jest w rzeczywistości grzywną rozłożoną na raty, a obniżenie zarobku skazanego może go zniechęcać do pracy, i że skierowanie do pracy poza miejscem zatrudnienia nie zawsze byłoby w praktyce wykonalne)⁷.

⁶ Zgodnie z tym projektem karę tę skazany miał odbywać w swoim dotychczasowym miejscu pracy lub w innym miejscu pracy. Kara miała trwać od 1 miesiąca do dwóch lat. W czasie jej odbywania miano potrącać skazanemu od 10 do 20% z jego uposażenia, a czas ten nie miał być wliczany do wysługi lat.

⁷ E.S. Rappaport, *Czyż to nie jest ukryta grzywna?*, NP 1951, nr 11–12, s. 117; M. Szerer, *Po wstępnych badaniach nad kodeksem karnym*, NP 1957, nr 7–8, s. 96; I. Andrejew, *Nowy kodeks karny. Z rozważań nad Projektem*, Warszawa 1963, s. 41–43.

Do koncepcji tej kary, aczkolwiek zmienionej i poszerzonej, wracały natomiast projekty k.k. z 1966 i 1968 r. (w tym ostatnim była już mowa o k.o.w.). Znamienne jest przy tym, że rezygnacja z kary pracy poprawczej skutkowała automatycznie obniżeniem dolnej granicy wymiaru kary pozbawienia wolności (projekt z 1959 r. obniżył ją z proponowanego wcześniej miesiąca do tygodnia)⁸, przywrócenie kary pracy poprawczej (ostatecznie w postaci k.o.w.) skutkowało z kolei podwyższeniem ustawowego minimum kary pozbawienia wolności (do 3 miesięcy w ostatniej redakcji projektu k.k.). Pozwala to na wyciągnięcie wniosku, że powrót do kary pracy poprawczej w projektach nowego k.k. wynikał z potrzeby istnienia kary alternatywnej wobec nieefektywnego krótkoterminowego pozbawienia wolności, która może być orzekana w stosunku do sprawców drobniejszych przestępstw⁹. Słuszność tego wniosku potwierdza treść art. 56 proj. k.k. z 1966 r. i art. 55 proj. k.k. z 1968 r. (późniejszy art. 54 k.k. z 1969 r.), zgodnie z którą, jeśli za dany czyn ustawa przewiduje stosunkowo łagodną karę pozbawienia wolności i sąd wymierzyłby tę karę w wysokości nieprzekraczającej 6 miesięcy, a skazanie na tę karę nie byłoby celowe, zamiast niej możliwe jest orzeczenie kary pracy poprawczej (k.o.w. w proj. k.k. z 1968 r.). Potrzebne było też wzbogacenie ubogiego systemu kar, w którym istniała tylko jedna kara nieizolacyjna — grzywna¹⁰, co m.in. ograniczało możliwości indywidualizacji i racjonalizacji odpowiedzialności karnej¹¹. Pozostaje jednak pytanie, dlaczego ustawodawca sięgnął ponownie właśnie do koncepcji kary pracy poprawczej, która to koncepcja nie sprawdziła się w praktyce. Odpowiedzi na to pytanie może udzielić teoria wywodząca k.o.w. ze złagodzonych reżimów wykonywania kary pozbawienia wolności.

Na początku lat 60. ubiegłego wieku toczyły się dość intensywne prace nad projektem ustawy o wykonaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania (w 1961 r. opracowano pierwszy projekt tej ustawy, kolejne 2 projekty w 1962 i wreszcie czwarty w 1963 r.). Projektowana ustawa¹² przewidywała wolnościowy środek mający zastępować karę pozbawienia wolności a polegający na wykonywaniu pod nadzorem zakładu karnego pracy w uspołecznionym zakładzie pracy. Taka praca na wolności miała być

⁸ J. Śliwowski, *Kara ograniczenia wolności...*, s. 25–26.

⁹ *Ibidem*, s. 25–26; J. Skupiński, *Kara ograniczenia wolności w prawie karnym...*, s. 65; J. Szumski (w:) M. Kalitowski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz...*, s. 23.

¹⁰ J. Bafia, *System kar zasadniczych w świetle Kodeksu karnego z 1969 r.*, Prz. Pen. 1969, nr 2, s. 12.

¹¹ S. Paweła, *Formy resocjalizacji skazanych bez pozbawienia wolności*, Prz. Pen. 1970, nr 2, s. 32.

¹² Teksty projektów nie były publikowane. Przytacza je częściowo J. Śliwowski, *Wykonanie kary w warunkach ograniczonej wolności*, Toruń 1964, karta nienumerowana między s. 164 a 165.

uznawana za sposób wykonywania kary pozbawienia wolności w odniesieniu do osób skazanych na ową karę w wymiarze nieprzekraczającym 6 miesięcy (wspomniany art. 54 k.k. z 1969 r. też mówi o 6 miesiącach!) oraz w odniesieniu do skazanych na karę dłuższą, którym pozostało do odbycia nie więcej niż 6 miesięcy tej kary, a za takim sposobem jej wykonywania przemawiają względy wychowawcze. Po 1963 r. zaniechano dalszych prac nad projektem wspomnianej ustawy do czasu opracowania nowej redakcji projektu k.k., z którym należało go zharmonizować. Powołana w 1966 r. komisja, której zadaniem była kodyfikacja prawa karnego wykonawczego, nie rozpatrywała już jednak koncepcji wolnościowego wykonywania kary pozbawienia wolności, prawdopodobnie dlatego, że projekt k.k. z 1966 r. uwzględnił ponownie karę pracy poprawczej jako alternatywę dla krótko-terminowego pozbawienia wolności. Chyba więc we wspomnianych rozwiązaniach, zawartych w projektach ustawy o wykonaniu kary pozbawienia wolności, należy upatrywać inspiracji dla ustawodawcy do przywrócenia w projekcie k.k. kary pracy poprawczej¹³ (śladem tej inspiracji był — jak się wydaje — zaskakujący zapis w art. 115 k.k.w. z 1969 r. o „penitencjarnych celach” k.o.w., który trzeba uznać za ewidentne niedopatrzenie ustawodawcy¹⁴). Ostatecznie, pamiętając zapewne o krytyce tejże kary, rozbudowano jej koncepcję, dodając do obowiązku pracy kilka dalszych obligatoryjnych i fakultatywnych obowiązków, tworząc tym samym w pewnej mierze nowy środek reakcji karnej, nazwany karą ograniczenia wolności (więcej na ten temat zob. rozdz. 1.2.).

Wydaje się, że o pochodzeniu k.o.w. od wolnościowych sposobów wykonywania kary pozbawienia wolności można mówić tylko w kategoriach przedstawionej powyżej inspiracji dla ustawodawcy. Kara ograniczenia wolności jest bowiem środkiem wolnościowym „i wszelka próba choćby tylko teoretycznego powiązania jej z pozbawieniem wolności byłaby sprzeczna z jej istotą i stanowiłaby wypaczenie jej idei”¹⁵.

Reasumując, k.o.w. wywodzi się od kary pracy poprawczej, która została recypowana do prawa polskiego z ustawodawstwa radzieckiego. O penitencjarnej genezie k.o.w. można z kolei mówić tylko w tym znaczeniu, że rozważane przez penitencjarystów na początku lat 60. konstrukcje najprawdopodobniej miały wpływ na decyzję ustawodawcy o przywróceniu polskiemu prawu zarzuconej w poprzednim dziesięcioleciu kary pracy poprawczej.

¹³ Np. J. Śliwowski, *Kara ograniczenia wolności...*, s. 28.

¹⁴ J. Skupiński, *Kara ograniczenia wolności w prawie karnym...*, s. 67–68.

¹⁵ *Ibidem*, s. 67. O penitencjarnym charakterze k.o.w. pisali natomiast m.in. M. Rudnik, *Penitencjarne aspekty...* i J. Śliwowski, *Kara ograniczenia wolności...*, s. 27–31 i 123–124.

1.2. Regulacja kary ograniczenia wolności w kodeksie karnym z 1969 r.

Artykuł 33 § 1 k.k. z 1969 r. ustalał czas trwania k.o.w. na okres od 3 miesięcy do 2 lat. Na treść tej kary składały się 4 obligatoryjne elementy (art. 33 § 2):

- zakaz zmiany bez zgody sądu miejsca stałego pobytu,
- obowiązek wykonywania wskazanej przez sąd pracy (obowiązek ten nawiązywał do omawianej kary pracy poprawczej),
- pozbawienie prawa sprawowania funkcji w organizacjach społecznych,
- obowiązek udzielania wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary.

Wysuwający się na plan pierwszy, najbardziej dolegliwy i rozbudowany obowiązek, jakim był obowiązek pracy, mógł przybrać jedną z trzech następujących postaci (art. 34):

- 1) wykonywanie nieodpłatnej, dozorowanej pracy na cele publiczne w wymiarze od 20 do 50 godzin w stosunku miesięcznym (ta postać obowiązku pracy mogła być orzekana zarówno w stosunku do osób pracujących, jak i niepracujących);
- 2) wykonywanie pracy dotychczasowej z potrąceniem od 10 do 25% wynagrodzenia za pracę na rzecz Skarbu Państwa albo na cel społeczny wskazany przez sąd (ów cel społeczny to *novum* w stosunku do kary pracy poprawczej), połączone z zakazem rozwiązania przez skazanego stosunku pracy bez zgody sądu oraz zakazami przyznania skazanemu wyższego wynagrodzenia i przeniesienia go na wyższe stanowisko (ta postać omawianego obowiązku pracy mogła dotyczyć wyłącznie osób zatrudnionych w uspołecznionym zakładzie pracy);
- 3) wykonywanie pracy w odpowiednim uspołecznionym zakładzie pracy z zastosowaniem rygorów określonych w punkcie 2 (tę postać obowiązku pracy można było orzekać wobec osób niezatrudnionych, jeżeli przemawiały za tym względy wychowawcze).

W roku 1988 ustawodawca, chcąc zwiększyć znaczenie k.o.w., dokonał nowelizacji przywołanego art. 34 k.k.¹⁶ W miejsce dotychczasowych potrąceń z wynagrodzenia za pracę skazanego skierowanego do odpowiedniego

¹⁶ Zob. ustawa z 17 czerwca 1988 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach (Dz. U. Nr 20, poz. 135).